

Milica Andevski¹
Filozofski fakultet - Novi Sad

Dušan Ristić
Fakultet za menadžment
Novi Sad

UDK: 371.95
ISBN 978-86-7372-114-9, 15 (2009), p.49-55
Originalan naučni rad

ELITNO OBRAZOVANJE - OBRAZOVANJE ELITE

Rezime: Pojam elita najčešće označava vodeće predstavnike u određenim domenima – tako da govorimo o privrednoj eliti, eliti u oblasti zanatstva, profesionalnoj i menadžerskoj eliti, političkoj i vojnoj eliti, ranije se više radilo o eliti na osnovu svog porekla, određenih odlikovanja i zasluga. Naravno, za nas je interesantna elita nastala na temelju svojih zasluga u akademskoj i naučnoj oblasti.

Ko pripada današnjoj eliti? Da li oni koji kontrolišu međunarodne tokove novca, predsedavaju filantropskim fondacijama i institucijama obrazovanja, oni koji upravljaju instrumentima kulturne proizvodnje i postavljaju uslove javne debate? Postoji li kulturna elita o čijoj vrednosti sudimo po njihovoj voljnosti da na sebe prime odgovornost za stroge standarde bez kojih civilizacija nije moguća? Kako definisati one, sa druge strane, dakle “obične ljude”?

Ovakve analize istovremeno su i aktuelne i neizvesne. U aktuelnom javnom diskursu povezano sa ovim raspravama nalazimo pojmove kao školsko podržavanje darovitih, privatno školovanje, univerzitetska exzellenz-odeljenja. Zahtev za elitnim obrazovanjem u smislu *obrazovanja elite* nailazi na podršku, iako se ne slaže sa postulatom jednakosti demokratskog društva. Uvidanje visoke selektivnosti školskog sistema i rezultati socioloških istraživanja u vezi reprodukcija elite, pokazuju da, uprkos postulatu jednakosti, egzistira obrazovanje elite u obrazovnim institucijama. Istraživanja Pierra Bourdieu o legitimnosti neprekidnog trajanja “finih nijansi razlike” čini kritiku socijalne nejednakosti održivom.

Ključne reči: elita, obrazovanje elite, elitno obrazovanje, jednakost.

Obrazovanje elite - elitno obrazovanje – sama tema i naslov ovog rada su aktuelni i neizvesni istovremeno. U aktuelnom javnom diskursu na veliku pažnju nailaze pojmovi kao što je podržavanje /pospešivanje nadarenosti, privatno školstvo i univerzitetska odeljenja ekscelentnosti (izvrsnosti). Zahtev za elitnim obrazovanjem u smislu obrazovanja elite nailazi na veliku podršku, ali se taj zahtev ne slaže sa postulatom jednakosti demokratskog odnosno meritokratskog društva. Saznanja o visokoj selekciji školskog sistema i rezultati socioloških istraživanja u vezi reprodukcije i regrutovanja elita pokazuju da,

¹ pedagozi@ff.uns.ac.rs

uprkos postulatu jednakosti, postoji obrazovna elita koja nastaje u obrazovnim institucijama. Inovativna istraživanja koja je uradio Pierre Bourdieu u vezi legitimacije i postojanja „fih / nijansiranih razlika“ predstavljaju tenor kritike socijalne nejednakosti.

U okviru literature vezane za opštu pedagogiju možemo uočiti (uslovno) tri značajna momenta vezana za istraživanje obrazovanja i elite: Istorijsko – sociološke diskurse o eliti i elitnom sistemu obrazovanja; Empirijska istraživanja vezana za selekciju i reprodukciju elita u porodici i sistemu obrazovanja; Obrazovno-filozofske refleksije i kritike obrazovnja elita. Zadatak opšte pedagogije bio bi, u tom smislu, da prezentuje empirijsko, istorijsko, obrazovno-filozofsko, antropološko i sistematsko znanje u vezi odnosa 'obrazovanja i elite' kao i mnoštvo perspektiva, osnovnih dimenzija i aktuelnog značaja.

Današnji javni diskurs ukazuje na težak i konfliktan odnos između *obrazovanja* i *elite*, i to makar u dva pogleda: Kao prvo predstava o obrazovanju kao samosvojnom usavršavanju čoveka implicira i misao individualnog perfekcionisanja i sa tim u vezi „elitnog“ oblikovanja svojstvenosti pojedinca. Moguće da još od vremena Aristotela sam pojam obrazovanja već sadrži predstavu o *elitnom obrazovanju*? Kao drugo sa „elitnim“ tehnikama individualizovanja i podruštvljanja u institucijama obrazovanja pojam obrazovanja se prostire u polje moći i vladavine i na osnovu toga stupa u konflikt sa prosvetiteljskim zahtevima. U dvostruko neizvesnom odnosu obrazovanja i elite ponovo se pojavljuje i pitanje u vezi odnosa pojedinca i društva. To pitanje uopšte nije izgubilo na vrednosti.

Diskusija vezana za elitno obrazovanje prati istoriju ideje i imaginacije pojma elite. Pojam elite je smenio pojam avangarde i to je povezano sa Darwinovom „naturalnom logikom pojma selekcije“, odnosno možemo posmatrati preokret od evolucione argumentacije Darwinizma u selekcionu, pa sa tim i početak socijalnog darvinizma u zemljama Zapadne Evrope. Diskurs Darwinizma kao „šeme tumačenja sveta“ postavlja sa jedne strane „osnovni motiv borbe i konkurencije“ u centar pažnje metaforike, a sa druge strane stalno ga dopunjava pedagoškim argumentima, tako da se može uočiti da je shvatanje elita tendenciozno re-naturalizovano. Imajući u vidu logiku izbora i selekcije, postiže se jedna iznenađujuća ali i razumljiva interpretacija obrazovnog programa Sjedinjenih Američkih Država „No child left behind“ (Nije ostalo ni jedno dete). Takođe, moguće je uočiti religioznu i vojnu „imaginativnu pozadinu“ retoričkog insceniranja političke kontrole, standardizovanja i osvetljavanje „skrivenog diskursa o apokaliptičnoj odnosno ratnoj strogoći“.

Postavlja se pitanje i da li su elitne škole – zaista elitne ? Ako se pozovemo na perspektivu istorijsko - kritičke rekonstrukcije istraživanja obrazovanja i na rezultate intenzivnih i dugogodišnjih istraživanja u vezi obrazovanja elite u nacionalnopolitičkim / nacionalsocijalističkim obrazovnim ustanovama, pokazuje se da „elitne-škole“ ni po školsko-stručnom nivou, ni po merama izbora i njihove primene nisu bile „elitne“. Te „elitne-škole“ su, štaviše, bile producenti „svesti elite“ pomoću „elitne-propagande“, pomoću estetskog „insceniranja škola“. Svest elite se nije zasnivala na „znanju i moći rasuđivanja“, već je „bazirana i utemeljena na emocijama“, što se i pokazuje u afirmativnoj literaturi sećanja.

Interesantna istraživanja uradila je Ingrid Miethe da bi otkrila „doprinos radničkih i seljačkih fakulteta u promeni elite u Istočnoj Nemačkoj“. Ona je pokazala da ovakvi fakulteti, koji su osnovani 1949. godine i postojali do 1962/3. godine, nisu odigrali željenu ulogu u stvaranju jedne nove elite u Istočnoj Nemačkoj. Uspon u nove elite, koje su posedovale moć i funkcije, kao i u građansko dominirajuće akademske elite, nije bio omogućen apsolvencijama ovih fakulteta. Oni su bili manje uspešni nego oni „uobičajenog“ porekla, pošto su „sa jedne strane nailazili na kulturno i habitualno zasnovane granice, a sa druge strane (...) nisu se više ubrajali u klijentelu koja je ciljano podržavana“ (Ecarius/Wigger 2006, s. 88). Odlučujući uspon od 1950. godine bila je partijska članska knjižica („stečeni politički kapital“).

Autorka Carola Groppe u svojim analizama pokušava da razgraniči pojam elitnog obrazovanja od pojma obrazovanja elite i da ga iskoristi u današnjem značenju „konstituisanja elite obrazovanja“ (Ibidem, s. 96). Pojam obrazovanja ovde fingira kao normativna folija za formulisanje, sa aspekta teorije miljea i teorije klasa, kritike aktuelnog neoliberalnog ekonomskog shvatanja sveta. Ova autorka, istorijsko-kritički rekonstruiše „reformulisani pojam obrazovanja“, pri čemu se reformsko-pedagoški koncepti i školski pokušaji pokazuju kao elitne strategije distinkcije građanstva. Takođe i u aktuelnim (reformsko)-pedagoškim diskursima samoaktivnosti i samoorganizacije kao i u „prema subjektu centriranim“ konceptima pedagogije – lično subjektima se prenosi „zadatak vlastitog razvoja“, a da im se pri tome ne omogućava kritički „regulativ“. Zahtev za jedinstvenim školskim sistemom (Oelkers) mogao bi zbog postojeće funkcije selekcije obrazovnog sistema faktički još da unapredi segregaciju (izdvajanje), znači da deluje elitno.

Empirijski nalazi o vezi porodičnog miljea i obrazovanje elite mogu se predstaviti preko rezultata marburškog DFG-Projekta „Familijske strategije obrazovanja“. U ovom projektu Peter Büchner i

Anna Brake dali su teorijski okvir na temeljima Bourdieove „interakciono-sociološki naglašene mikrosociološke“ perspektive istraživanja, koja rekonstruiše performativno i uključujuće stvaranje habitusa akademaca u porodicama, odnosno ukazuje se na „kompleksne reprodukcione mehanizme elite obrazovanja“ (Ibidem, s. 154). Untar trogeneracijskog fokusa istraživanja jasno se pokazuje da se elementi habitusa koji se odnose na obrazovanje ne samo-reprodukuju, već moraju stalno iznova individualno da se stvaraju (Krah, Wahl, Ibidem, s. 156).

Istraživaču Werner-u Helsper-u pošlo je za rukom da u svojoj studiji dokaže da se regrutovanje elita ne odvija samo u vanškolskim društvenim ili familijarnim oblastima, nego i unutar obrazovnog sistema. On iznosi rezultate istraživanja u vezi sa, u devedesetim godinama, novo-nastalim gimnazijskim obrazovnim miljeima. Naime, gimnazije čine „komplekse institucionalnih - miljea“ u kojima se „habitualne šeme smisla“ školske uprave i nastavnog osoblja međusobno presecaju/dodiruju sa „regionalnim i izvan-regionalnim konstelacijama miljea“ kao sa i „porodičnim miljeima“, te se tako stvara „imaginarni habitus učenika“. „Institucionalno zahtevani sekundarni habitus učenika 'odgovara' miljeu porekla mladih iz gornjeg srednjeg sloja sa 'elitnim dejstvom' biranja“ (Ibidem, s. 183).

Segregativni (isključujući) efekat obrazovnog sistema istraživali su i Johannes Bellmann i Florian Waldow – iz perspektive komparacije internacionalnih istraživanja temelja teorije obrazovanja. Pogled na školsku reformu u Švedskoj pokazuje da uvođenje obrazovnih „vaučera“ kao instrumenta output orijentisane politike upravljanja koja se temelji na konkurenciji (takmičenju) ne donosi željene dobitke efikasnosti i pravednosti. Uvođenjem obrazovnih vaučera i njima inherentnih mogućnosti izbora škola, ne produkuju se samo očekivanja na strani roditelja i učenika, nego se za njih otvaraju i dobijene distinkcije. Obrazovanje dobija karaktet „dobre pozicije“ – i izgleda da se baš u tome zasniva visoka prihvatljivost izbora politike (choice policies).

Michael Hartmann u svojim analizama daje uvid u elitno-sociološka istraživanja. Najpre navodi rezultate u vezi visoke socijalne selektivnosti sistema visokog obrazovanja u Sjedinjenim američkim državama. On navodi strategije kojima Ivy-League-Univerziteti osiguravaju socijalno ekskluzivni karakter svojih studenata. U Nemačkoj se može dokazati socijalna selektivnost za vrhunske društvene pozicije, u kojima se regrutuju „elite u užem smislu“. Prestrukturiranjem nemačkog sistema visokog obrazovanja, uvođenjem izbornih razgovora, školarine i dodeljivanjem sredstava u skladu sa

uspohom, nastavlja se trend regrutovanja elita. Pretpostavlja se da će zbog ovih momenata visoko školstvo za deset-petnaest godina biti jako hijerarhizovano i sa socijalnog aspekta biće selektivnije nego do sada.

Autor Andreas Poenitsch otvara refleksiju filozofije obrazovanja i iznosi „kritiku elite“ prema merilu normativnog pojma kritičkog obrazovanja. Obrazovanje se, kao relacija prema sebi, drugima i svetu manifestuje u „sposobnosti kritike“ i mogućnosti da „napravi ravnotežu razlika u mnogostranim nadmenostima“. Kritičko obrazovanje u ovom pogledu dolazi u koliziju sa društvenom produkcijom elita. Poenitsch veoma skeptično procenjuje šanse, da se na političke i ekonomske procese utiče iz perspektive intelektualno-kritičkog držanja, koje prepoznaje u francuskim intelektualcima kao predstavnicima akademske elite. I drugi autori su ove momente stavili u centar pažnje svojih interesovanja.

Jörg Zirfas rekonstruiše u svom originalnom doprinosu „paradoksalnog razmišljanja“ suvereno samorazumevanje intelektualaca kao „elitnih“ mislilaca avangarde. Na primeru razmišljanja Sartre-a, Bourdieu-a, Foucault-a i Derrida ovaj autor prati sukcesivno-linearno smenjivanje modernih, univerzalističkih i emancipatorsko-razumnih pozicija koje posreduje pluralno-paradoksalna postmoderna. Prelaz sa šta-nivoa na kako-nivo zahteva rekurs na pluralitet, diferenciju i neosnovanost. Ova paradoksalno-diferencijalna refleksivnost – prema Zirfasovom izlaganju – može se opisati kao osnovni stav pedagoških intelektualaca.

Markus Rieger-Ladich u svojim radovima interpretira hermeneutičku lekturu Bourdieu-ovog pozdravnog i oproštajnog govora na *College de France* i povezuje to sa njegovom biografijom. Bourdieu je predstavljen kao „anti-elitni“ analitičar u jednoj elitnoj instituciji, kojeg karakteriše posebna čestitost, poštenje i refleksivnost. Život i delo prakseologa sociološkog miljea time se istovremeno individualizuje ali i istorizuje (od toga se pravi istorija).

U veoma detaljnoj analizi Alfred Schäfer najpre markira granice pokušaja, da opšte stvari obrazovanja sa jedne strane zasnuje u znanju transcendentnog subjekta, a sa druge strane u enciklopedijskom subjektu scientific community. U „racionalističkom“ pokušaju to znanje ili postaje cirkularno ili se razprašuje u mogućim jezičkim uslovima. U „enciklopedijskom pokušaju“ ono se upetljava u društvene igre moći. Schäfer rekonstruiše opšte obrazovanje kao individualno, koje se nalazi u diferenciji prema sebi samom, prema socijalnom i racionalnom. „Neistraženost“ individualnog Schäfer predstavlja kao „produktivnu provaliju“, koja sa jedne strane služi kao tačka povezivanja „određenja negacije“, a sa druge strane ukazuje na

fundamentalni „singularitet“. Time se diskurs obrazovanja „protivi“ „običnim procesima učenja“ socijalnog funkcionalizovanja i stvaranja elita – i upravo u tome jeste njegova „elitna osobina“.

Zaključak

U nastavku se mogu navesti četiri pitanja ili problema u kompleksnom polju pedagoškog diskursa o eliti i obrazovanju:

1. Pojam elite je nejasan. Reč je o eliti po rođenju, vrednosnoj eliti ili supstancionoj eliti, o eliti funkcije i eliti moći, odnosno eliti učinka. Za sociološki orijentisano pedagoško istraživanje elita, na osnovu javne i političke zainteresovanosti, postoji potreba za daljim istraživanjem.
2. Odnos obrazovanja i elite je neizvesan, raznovrstan i mnogobrojan. Jedinstveno određivanje relacije izgleda nemoguće. U analizama navedenih autora određenje obrazovanja i elite varira između pola obrazovno-sociološkog kvazi-poistovećivanja procesa obrazovanja i obrazovanja elita, pa do drugog pola kritičke distance, tj. suprotstavljanja opšteg obrazovanja normalizovanom (sređenom) obrazovanju elita.
3. Iza ove „raznovrsnosti perspektiva“ krije se jedan epistemološki problem: Sociološko ili istorijski orijentisano empirijsko istraživanje može uverljivo da opiše i dokaže da se i kako se proizvode elite i elitne forme habitusa. Ali ono ne može da objasni, kako se omogućavaju promene individualnog habitusa i društvene strukture i kako pedagoško delovanje može da prouzrokuje te promene.
4. Na ovom mestu u igru ulazi pojam obrazovanja kao normativni element. Pažljivo formulisano, mogu se razlikovati dva osnovna pojma obrazovanja: Sa jedne strane pojmu obrazovanja je svojstven kritički momenat, i ova kritička funkcija se mobilise shvatanjem obrazovanja kao individualne kategorije, koja se razlikuje od društvenih procesa i strategija obrazovanja elita. Sa druge strane, obrazovanje je, kategorija diferencije i to kako u društvenim procesima tako i u pedagoškom diskursu.

Problemi pojma elite ukazuju na probleme pojma obrazovanja i samim tim na težak odnos koji je na početku tematizovan. Diskurs o eliti i

obrazovanju uznemiruje i možemo poželiti da mu se i dalje, samo dokumentovano približavamo u javnom i naučnom diskursu.

Literatura:

- Brikmann, M., (2007) Rezension von: Ecarius Jutta / Wigger Lothar (Hg.) Elitebildung – Bildungselite, Erziehungswissenschaftliche Diskussionen und Befunde über Bildung und soziale Ungleichheit. Band1 (Reihe der sektion allgemeine Erziehungswissenschaft der DgFE). Opladen: Verlag Barbara Budrich 2006. In: *EWR* 6 (2007), Nr.1 (Veröffentlicht am 30.01. 2007), URL;
- Ecarius, J., Wigger, L., (2007) *Elitebildung – Bildungselite*, Opladen, Verlag Barbara Budrich;
- Laš, K., (1996) *Pobuna elita i izdaja demokratije*, Novi Sad, Svetovi;
- <http://www.klinkhardt.de/ewr/86649024.html>

Milica Andevski, PhD.
Faculty of Philosophy - Novi Sad
Dušan Ristić, PhD.
Faculty of Management - Novi Sad

ELITE EDUCATION – EDUCATION OF ELITE

Abstract: The notion elite most often applies to leading representatives in particular domains – thus, there is an economic elite, elite in the scientific field, professional and management elite, political and military elite. In the past, elite was more related to one's origin, particular honors and merits. Certainly, elite which is interesting for this paper was founded on the basis of their merits in the academic and scientific field.

Who belongs to current elite? Does it apply to people who control international financial flows, control philanthropic foundations and educational institutions, manage the instruments of cultural production and set the rules of public debates? Is there cultural elite which value is judged according to their willingness to take over responsibility for rigorous standards which are inevitable for the civilization? How to define so to say 'ordinary people', on the other hand?

Such analyses are current and uncertain at the same time. In the current public discourse related to those discussions, there are notions such as a school support of gifted, private education, university 'exzellenz' departments. A request for elite education in the sense of *education of elite* is supported, although it is not in lines with the postulate of equality of democratic society. Understanding of high selectivity of the school system and results of sociological researches related to the elite reproduction, show that education of elite in educational institutions exists despite the postulate of equality. Pierre Bourdieu's research, which deals with legitimacy of continuous duration of "fine nuances of differences", represents a sustainable critique of social inequality.

Key words: elite, education of elite, elite education, equality.